

машина в соответствии с механическим методом сконструированная для того, чтобы в делах обучения и учения не задерживаться на месте, но идти вперед // Избр.пед.соч. – Т.2. – М., 1982.

5. Коменский Я.А. Законы хорошо организованной школы // Избр.пед.соч. – Т.2., М., 1982.

6. Макаренко А.С. Трудовое воспитание / Вст. статья Л.Ю.Гордина. – Мн., 1977.

7. Макаренко А.С. О коммунистическом воспитании // Избранные педагогические произведения – Баку, 1953.

8. Макаренко А.С. Педагогические сочинения. – Т. 5. – М., 1957.

УДК: 371. 4: 37.036+615.851

ПЕДАГОГІЧНА СПАДЩИНА АНТОНА МАКАРЕНКА У СВІТЛІ СУЧАСНИХ ІДЕЙ ЕСТЕТОТЕРАПІЇ

**О.А. Федій
(Полтава)**

У статті здійснена спроба вивчення виховної системи видатного вітчизняного педагога А. Макаренка у контексті її естетотерапевтичної дії на вихованця. Розглядаються основні педагогічні принципи організації дитячого колективу з точки зору їх емоційно-естетичної та спонукально-творчої дії на розвиток особистості. Автор акцентує увагу на ефективності використання естетотерапевтичних технологій, запропонованих А. Макаренком у сучасних освітніх умовах.

Ключові слова: естетотерапевтичний контекст педагогічної системи, соціальні та художньо-естетичні засоби естетотерапії, «педагогіка паралельної дії», «теорія перспектив», «мажор-терапія» А.Макаренка.

В статтє осуществлена попытка изучения воспитательной системы выдающегося отечественного педагога А. Макаренко в контексте ее эстетотерапевтического воздействия на воспитанника. Рассматриваются основные педагогические принципы организации детского коллектива с точки зрения их эмоционально-эстетического и мотивационно-творческого воздействия на развитие личности. Автор акцентирует внимание на эффективности использования эстетотерапевтических технологий, предложенных А. Макаренко в современных образовательных условиях.

Ключевые слова: эстетотерапевтические системы, социальные и художественно-эстетические средства эстетотерапии, «педагогика параллельного действия», «теория перспектив», «мажор-терапия» А. Макаренко.

In the article the attempt of study of an educate system of prominent domestic teacher A. Makarenko is carried out in the context of its aesthetotherapy affecting pupil. Basic pedagogical principles of organization of child's collective are examined

from point of their emotionally aesthetic motivation and creativity affecting development of personality. An author accents attention on efficiency of the use of aesthetotherapy technologies, offered by Makarenko in modern educational terms.

Key words: *aesthetotherapy systems, social, art and aesthetical facilities of aesthetotherapy, «pedagogics of parallel action», «theory of prospects», major «key-therapy» of A.Makarenko.*

Основна увага психолого-педагогічної науки початку ХХІ століття спрямована на розробку нових інноваційних технологій навчально-виховної роботи та творче переосмислення історичного педагогічного досвіду у контексті сучасної особистісно зорієнтованої педагогічної парадигми. Метою педагогічних зусиль сьогодення стає сприяння процесу формування людини, що «здатна активно та творчо мислити і діяти, саморозвиватися, інтелектуально, морально і фізично самовдосконалюватися» (Є.С. Рапацевич). Цей процес відбувається в надзвичайно складних умовах негативної дії на людство інформаційних потоків, екологічних, політичних та соціально-економічних криз тощо. У зв'язку з таким агресивним впливом практично кожна дитина відчуває стійкі дискомфортні стани тривоги, апатії, хвилювань, відчуття небезпеки перед майбутнім та власну безпорадність, невпевненість в соціальному житті.

З нашої точки зору, в сучасних українських реаліях достатньо гостро стоїть проблема оптимізації підготовки майбутніх педагогів до естетотерапевтичної діяльності. Це пов'язано з забезпеченням, перш за все, знайомства випускників вищих педагогічних закладів освіти з різними практичними сферами та різними видами діяльності педагога у сучасному педагогічному середовищі.

Курси дисциплін з естетотерапії, розроблені та запроваджені автором у практику навчально-виховної діяльності Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, є першою спробою об'єднати ідеї гуманної педагогіки з окремими сучасними психотерапевтичними напрямами та максимально адаптувати найбільш відомі технології арттерапії, природотерапії, терапії спілкуванням, фольклорної арттерапії до проблем дитячого віку та тих численних проблем соціалізації, що їх відчуває сучасна дитина [7]. До факторів ефективності естетотерапевтичного впливу варто віднести: добрі стосунки між учителем та учнем, послаблення напруги на початковій стадії, яке базується на спрямованості дитини на спілкування; набуття соціальних навичок на моделі вчителя; розкриття творчого потенціалу всіх учасників педагогічного процесу тощо.

У процесі теоретико-практичного обґрунтування естетотерапевтичної концепції формування особистості, разом із новітніми психотерапевтичними доробками сучасних учених, особливий інтерес викликають методики створення гуманного педагогічного середовища, проголошені та успішно втілені у життя відомими вченими-педагогами минулого. Серед таких всесвітньо визнаних авторитетів педагогічної теорії і практики масштабністю та унікальністю підходів щодо подолання найважчих дитячих соціально-педагогічних проблем виділяється постать Антона Семеновича Макаренка.

Визначальним моментом актуальності дослідження педагогічної системи Макаренка є той факт, що науково-практичний пошук видатного педагога минулого століття відбувався у рамках складних соціально-економічних та політичних змін, які досить близькі за своїми основними характеристиками сучасному стану трансформаційного українського суспільства. Близький практик педагогічної діяльності 1920-1930 рр., А. Макаренко творчо переосмислив класичні педагогічні здобутки свого часу, взяв активну участь у педагогічних пошуках форм та методів виховання дітей. Вчений визначив та розробив ряд новітніх проблем виховання, що відзначалися теоретичною обґрунтованістю та високою ефективністю професійно-педагогічного впливу на особистість вихованця. «Спектр наукових інтересів Макаренка розповсюджувався на питання методології педагогіки, теорії виховання, організації виховання» [1, с.386]. Проте, сама творча спадщина А. Макаренка не обмежується часовими рамками його створення, «вона, є ... науковою педагогікою, яка спрямована у майбутнє. У ній фактично нічого не застаріло», – стверджує відомий вітчизняний макаренкознавець М.Д. Ярмаченко [8, с. 189].

Мету пропонованої статті автор убаचाє в обґрунтуванні естетотерапевтичного компоненту виховної системи А. Макаренка, у виділенні найсуттєвіших, естетотерапевтичних за своєю психолого-педагогічною дією, технологій, що дозволяли видатному педагогу отримувати неперевершені результати у власній педагогічній діяльності.

Ідея надання визначального значення творчо-естетичному компоненту процесу формування людської особистості була закладена А. Макаренком вже у формулюванні мети виховання: «ми повинні виховати людину, яка зобов'язана бути щасливою» [3,с.164]. Красиве життя «людини-творця», «людини-громадянина» повинне бути, на думку педагога, «пов'язаним з естетикою» [3,с.170].

Слід зазначити, що хоча у творах А. Макаренка самого сучасного терміну «естетотерапія» не зустрічається, проте можна знайти ряд споріднених йому понять, якими оперує видатний педагог, щоразу наголошуючи на необхідності створення належного педагогічного середовища, Так, Антон Семенович говорить про «чітку організацію побуту», «точний режим та здорові традиції», «створення правильного дисциплінарного тону», «необхідний діловий темп для всього життя колективу», «створення матеріально-побутовими засобами спокійного фону для психічного настрою вихованців», «оптимізм перспективного почуття» тощо. Ідея перетворення («перевиховання») дитини за рахунок побудови особливих психолого-педагогічних умов життєдіяльності, у яких би дитина відчувала себе вільно та повноцінно й прагнула б розкрити власні індивідуально-творчі можливості, постійно звучить майже у всіх працях видатного майстра педагогічної справи. З огляду на той контингент, з яким працював А. Макаренко, основними організаційними засобами створення необхідного мікросередовища були – матеріальний порядок, вимогливість та надання можливості вільної самореалізації. «Я не вірю в те, щоб були морально дефективні люди. Варто тільки поставити у нормальні умови

життя, пред'явити людині певні вимоги, надати можливість виконати ці вимоги і вона стане ... повноцінною людиною, людиною норми» [6, с.433].

Своїх вихованців видатний педагог часто класифікував як дітей із «зіпсованими нервами», для яких абсолютно недовірими є традиційні педагогічні методи та прийоми роботи: «вони кожне ваше слово, кожний рух зустрічають з опором, у них нерви болять, коли ви підходите. І інколи самі найхитромудріші наші педагогічні вигадання є для них тріпанням нервів» [3, с.166]. Тому, А. Макаренко намагається розробити власну виховну систему, яка була б високоефективною, гуманною та естетотерапевтичною за своєю суттю: «для того, щоб дитина не бігла від вікна, її слід відволікти ... дратувати нерви в іншому напрямку. Треба, щоб вона співала, танцювала, або завести для неї радіо. ... Я глибоко переконаний, що прагнення дитини безладно бігати, кричати чудово може бути переведено на внутрішній спокій» [3, с.166-167].

Серед численних «відволікаючих» та, водночас, гармонійно розвиваючих дитячу індивідуальність естетотерапевтичних технологій виховної системи А. Макаренка можна виділити *дві* основні групи: естетотерапія художньо-мистецькими засобами та естетотерапія засобами соціально-організованого впливу.

Художньо-мистецька діяльність як основний елемент всієї системи естетичного виховання А. Макаренка мала свою специфіку та набувала особливого значення у гармонізації життя вихованців. У «Методиці організації виховного процесу» А. Макаренко окреслює цю діяльність загальним поняттям «культробота», основною організаційною формою якої є гурток. З метою надання кожному вихованцеві можливості вільного вибору, враховуючи інтереси дітей, педагог рекомендує запроваджувати у життя колективу (за принципом «краще менше гуртків, але із справжньою роботою») близько двох десятків таких гуртків: хорівий, драматичний, літературний (російський та національний), музичний (духовий, струнний, шумовий), художній, «вільної майстерні», танцювальний, фото, природознавчий, радіо, фізико-хімічний, іноземних мов, спортивний, казок, шахи та шашки [3, с.228-229]. Цей перелік гуртків, який представляє досить широку палітру різноманітних видів художньо-естетичної та дослідно-технічних видів діяльності, за своїм форматом відповідає провідним видам сучасних психолого-педагогічних реабілітаційно-розвиваючих методик та психотерапевтичних технік, таким, як арт-терапія, психодрама, музикотерапія, вокалотерапія, бібліотерапія, казкотерапія, фототерапія, терапія спортом, натурпсихотерапія, хобі-терапія тощо [7] А. Макаренко розробив й чітку педагогічну технологію організації роботи гуртків, яка націлювалась на реальний результат, дієвість, життєву доцільність пропонованих дітям видів діяльності [3, с.228-232]. Основним завданням гурткової культури було зайняти вихованців у вільний час, розвивати творчі здібності на фоні надзвичайної зацікавленості та захопленості грамотно, педагогічно доцільно організованою справою. Саме ці характеристики підтверджують наявність естетотерапевтичної складової у художньо-мистецькій та природознавчій діяльності макаренківських гуртків.

Естетотерапія засобами соціально-організованого впливу у виховній системі А. Макаренка представляє особливий інтерес, оскільки пов'язана з векторними ознаками всієї педагогічної системи.

Вузловим пунктом теорії Макаренка є тезис *паралельної дії*, тобто органічна єдність виховання і життя суспільства, колективу та особистості. При паралельній дії забезпечуються «свобода та самопочуття вихованця», який виступає творцем, а не суб'єктом педагогічного впливу. Естетотерапевтичний ефект запропонованої А. Макаренком «педагогіки паралельної дії» очевидний: видатний педагог «намагався здійснювати виховання кожного педагогічно насиченим середовищем первинного колективу, в якому всі його члени перебували у постійному діловому, товариському і навіть побутовому спілкуванні» [2, с.276]. А. Макаренко чітко розумів, що здійснювати всю виховну роботу лише за допомогою «педагогіки індивідуальної дії» просто фізично неможливо й недоцільно. Перше, що викликало симпатію в діяльності керіваних самим Антоном Семеновичем колективах, це повноцінний, без будь-яких відтінків фальші, демократичний стиль відносин між вихователем та вихованцем, саме він надавав основний естетотерапевтичний ефект всій системі виховання: особливий мікроклімат у колективі, відчуття захищеності, гідності та поваги до себе й інших у системі блискучого педагога-гуманіста визнавалися практично усіма дослідниками його педагогічної спадщини.

Чудовим засобом, що дозволяє дитині виховати рухову культуру, відчувати власне тіло гармонійним стосовно простору А. Макаренко вважав «*воєнізацію*»: «Воєнізація дозволяє виховувати рух. А рух – це не така вже і дурниця. Вміти ходити, вміти стояти, говорити, вміти бути ввічливим – це не дурниці. Можна не сумніватися, що такий колектив справляє сам на себе враження перспективного» [3, с. 169]. Сама ідея А. Макаренка стосовно необхідності запровадження режиму, елементів «військової» дисципліни та єдиної форми для всіх вихованців, за яку його так активно критикують, набуває зовсім іншого звучання, якщо розглядається під кутом естетотерапевтичної дії на дитячу особистість. «Елементи воєнізації запроваджувалися Антоном Семеновичем як форми, що організують, дисциплінують та, головним чином, як засіб естетичного виховання» [8, с.135]. Слід зауважити, що дитина, по природі, сприймає порядок, дисципліну як узгоджену, передбачувану, зрозумілу, гармонійну, а втім й досить привабливу форму світовідношення, де можна легко й швидко знайти та проявити себе, яка стає безпечною та життєтворчою (на протизагу хаосу, безладдю, розгромові та плутанині).

«Технологічна», професійно-педагогічна чіткість спостерігається у А. Макаренка при визначенні ним природно-необхідної для кожної дитини ідеї правильного режиму організації життя. Естетотерапевтична ідея «*режим-терапії*» у видатного педагога виправдовується такими *ознаками* її існування:

- *доцільність* (дитина має розуміти логіку вимоги: чому треба робити саме так?);
- *точність* (як зручність в організації колективного та особистого життя, як вкрай необхідне для людини вміння «володіти часом»);

- *спільність* (як справедливий обов’язок, що діє для всіх і для кожного, як умова попередження конфліктних ситуацій);
- *визначеність* (як точна, чітка регламентація, яка дозволяє уникнути незручностей у виконанні режиму, невизначеностей та неясності) [3,с.203-205].

Не менш важливим естетотерапевтичними елементами системи А. Макаренка є його ідеї щодо загального *стилю та тону* роботи із дитячим колективом. Видатний педагог уважав, що «стиль поведінки має стати певною традицією у колективі: стриманість, увічливість, діловий тон, який налаштовує на співпрацю» [3, с.213]. Визначає А. Макаренко й основні джерела виникнення негативних емоційно-психологічних станів учасників педагогічного процесу: «фамільярність неприпустима в тій самій мірі, що й зайва сухість, офіційність та роздратованість» [там само]. Тон, яким педагог має організовувати свої дисциплінарні стикання з колективом, А. Макаренко окреслює у досить відчутному естетотерапевтичному контексті: тон має бути «серйозним, простим, точним, рішучим, іноді прикрашатися посмішкою і жартом та завжди супроводжуватися особливою увагою до кожної людини» [3,с.203].

Особливого значення у всій своїй педагогічній системі А. Макаренко надавав такому важливому естетотерапевтичному поняттю як *людська радість*, яку розумів у широкому значенні – «від найпростішого примітивного задоволення до найглибшого почуття обов’язку» [3,с.233]. Видатний педагог проголошував її повноцінним правом дитини: «дитяча радість, задоволення повинні надаватися дітям не як нагорода за гарні вчинки, а у природному порядку задоволення правильних потреб. Те, що дитині необхідно, слід дати їй за будь-яких обставин, незалежно від її заслуг» [4,с.32]. Радість, як її вбачав А. Макаренко, є істинним стимулом людського життя. Педагогічна «терапія завтрашньою радістю» стає ключовим поняттям у його *системі перспективних ліній*, яка «формує у дітей соціальний оптимізм» [2, с.276]. «Виховати людину – означає виховати у неї перспективні шляхи, якими піде її завтрашня радість» [5, с.447]. Система перспектив передбачає наявність близької, середньої та далекої перспективи. Ця естетотерапевтична лінія діяльності дитини вибудовується з перспективного мінімуму, що забезпечує емоційно-психологічний комфорт дитини «тут і зараз»: це – «обладнані приміщення та класи, теплі кімнати, задовільна їжа, чисте ліжко, повний захист дитини від розгулу та самодурства старших, привітний, простий тон відносин» [3, с.234]. Логіка подальшої педагогічної дії передбачає надання дитині можливості не замикатися лише на цій близькій, дещо «епікурейській» перспективі, а, навпаки, прагнути до таких задовольень, які вимагають певної власної праці. Таким чином, такі види естетотерапевтичного впливу на дитину, як «терапія працею» та «терапія завтрашньою радістю» стають, за А. Макаренко, самостійними дійовими чинником формування особистості дитини у вимірах всього її життя.

Співзвучна теорії перспективних ліній, ідея «*мажор-терапії*», або як її називає сам Антон Семенович – «мажорність стилю роботи у колективі», зорієнтована на площину внутрішньої позитивної роботи емоційно-почуттєвої

сфери людини. Мажор у колективі повинен мати дуже спокійний та міцний вигляд. «Це, перш за все, виявлення внутрішнього, впевненого у собі спокою, і впевненості у власних силах, у силах всього колективу та у своєму майбутньому» [3, с.239]. «Міцний мажор» як психологічний стан, настрій, риса характеру у А. Макаренка має вид «постійної бадьорості, готовності до дії» оптимістичної, життєздатної та активної у протистоянні скруті та життєвим негараздам людини. Мажорність загального стилю поведінки, на думку видатного педагога, слід відрізняти від таких, зовні схожих проявів, як «постійна бурливість», «істерична напруга», «безладні дії», «метушливість» тощо.

У формуванні мажорного, бадьорого типу поведінки визначальне місце має колектив. А. Макаренко дає визначення основним характеристикам колективного середовища, що в першу чергу естетотерапевтично впливають на дитину та, втім, сприяють формуванню у неї цієї необхідної життєвої оптимістичної риси. До характеристик-ознак такого колективу, його «нормального загального тону» А. Макаренко відносить:

- підтримку та *культивування людської гідності*, яка виражається «з одного боку стриманою ввічливістю, привітністю ... та у такій же само готовності надати енергійний опір незнайомій людині, яка порушує інтереси колективу» [3, с.240];
- *сформованість єдності та дружності членів колективу*: суть і призначення цієї «корпоративної етики» у можливості впливу на особистість в рамках своєї малої соціальної групи та захист її відстоювання своїх членів перед сторонніми;
- наявність чітко визначеної ідеї *захищеності*: «жоден вихованець, який би він не був малий та слабкий, чи то новачок у колективі, не повинен відчувати своєї окремішності та беззахисності. ... ніхто не має права та можливості безкарно знущатися, куражитися або насильничати над самими слабким» [3, с.241];
- ідею *активності, організованої діяльності* членів колективу, як «постійної готовності та любові до упорядкованого ділового, або ігрового руху, до подолання простору та матерії» [там само]; на думку видатного педагога, дитина ніколи не повинна «звичайно бовтатися, безцільно проводити час, не знаючи куди себе дівати» [3, с.242];
- формування *звички гальмувати* як вміння бути стриманим у рухах, у словах, у крику: «слід вимагати тиші там, де вона необхідна, слід відучити вихованців від непотрібного галасу і занадто розв'язного сміху та руху» [там само]; звичка гальмувати має формуватися, на думку А. Макаренка, з урахуванням двох (естетотерапевтичних за своєю дією) положень: *доцільність*, або «пряма користь для організму дитини» та власне *естетичні уявлення*.

Квінтесенцією методики системи виховання, за А. Макаренко, є ідея *виховуючого колективу*. «Суть цієї ідеї полягає в необхідності формування єдиного трудового колективу педагогів та вихованців, життєдіяльність якого слугуватиме плідним джерелом розвитку особистості та індивідуальності» [1, с.386-287]. Саме створення позитивних, емоційно-довірливих, оптиміс-

тичних, ширих й справедливих відносин діад «вчитель-учень», «особистість-колектив» стає необхідною умовою психолого-педагогічної естетотерапії, основні завдання якої визначаються побудовою психологічно-комфортного педагогічного середовища та розкриттям індивідуально-творчих можливостей особистості. «Було насолодою, може найбільшою насолодою в світі відчувати цей взаємний зв'язок, міць та еластичність стосунків, велику могутність колективу, яка вібрує в насиченому силою спокої. І все це можна було прочитати в очах, в рухах, у міміці, в ході, в роботі», – так описує дію колективного почуття на особистість А. Макаренка у «Педагогічній поемі» [5, с.328].

Аналіз педагогічної системи А. Макаренка на предмет естетотерапевтичного змістового компоненту дає можливість зробити такі висновки:

- уся виховна система А. Макаренка побудована на загальних принципах гуманізму, «якомога більшої вимогливості та якомога більшої поваги до особистості», що є співзвучним основним положенням естетотерапевтичної концепції формування сучасної особистості – повага, увага та обережне ставлення до емоційно-чуттєвих переживань дитини, визнання її права бути собою та надання реальної можливості індивідуально-творчої самореалізації;
- показником наявності яскраво вираженого естетотерапевтичного компоненту у системі А. Макаренка є її надзвичайно висока ефективність, яка яскраво відображена у «Педагогічній поемі» видатного педагога;
- провідними естетотерапевтичними засобами в педагогічній системі А. Макаренка є: загальновизнані – спілкування, колектив, праця, природа, мистецтво, та, власне «макаренківські», – «система перспектив», «паралельна педагогічна дія», «режим-терапія», «мажорність стилю роботи» тощо;
- життєвість та естетотерапевтичність педагогічної системи А. Макаренка підтверджуються наявними в ній положеннями синергетики. Педагогом реалізований найважливіший принцип гуманного виховання – «принцип емпатії, відкритості, співпричетності і співучасті людини в соціальних і природних процесах, що протікають у зовнішньому середовищі і що відбивають певні принципи синергетики: ієрархічність, відкритість, нелінійність» [2, с.284].

Проведеним дослідженням підтверджується практична значущість та актуальність педагогічної спадщини Антона Макаренка, основна ідея якої полягала у створенні належних умов щодо надання людині можливості власного розвитку, гармонічного залучення до духовних та гуманістичних цінностей суспільства, до творчого та здорового існування її особистості.

Подальшої теоретико-практичної роботи вимагають питання впровадження у змістовий компонент курсів психолого-педагогічної підготовки майбутніх учителів окремого інформаційного блоку щодо вивчення та опанування авторськими естетотерапевтичними прийомами й методами видатних педагогів-гуманістів, до яких сьогодні варто віднести А. Макаренка, чий досвід, за оцінкою ЮНЕСКО доки ще вважається неперевершеним в історії

світової педагогіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Джуринский А.Н. История педагогики. — М., 2000.
2. Левківський М.В. Історія педагогіки — К., 2003.
3. Макаренко А.С. Избранные педагогические сочинения. В 2-х т. — Т.1. М., 1977.
4. Макаренко А.С. Избранные педагогические сочинения. В 2-х т. — Т.2. М., 1977.
5. Макаренко А.С. Педагогічна поема. — К., 1973.
6. Макаренко А.С. Флаги на башнях. — Грозний, 1955.
7. Федій О.А. Естетотерапія. — К., 2007.
8. Ярмаченко Н.Д. Педагогическая деятельность и творческое наследие А.С. Макаренко: Кн. для учителя. — К., 1989.

УДК 159.9:37.015.3:378

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ СТАТЕВОГО ВИХОВАННЯ ТА ПІДГОТОВКИ МОЛОДІ ДО СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ У РОЗРІЗІ ІДЕОЛОГІЧНИХ ПОЗИЦІЙ

С.В. Яшник
(Київ)

Стаття містить теоретичне дослідження проблеми підготовки молоді до сімейного життя. Розглядається вплив динамічних змін у системі сексуально-еротичних цінностей на сучасні підходи статевого виховання.

Ключові слова: *статеве виховання, статева роль, сімейні стосунки, сексуальна поведінка.*

Статья содержит теоретическое исследование проблемы подготовки молодежи к семейной жизни. Рассматривается влияние динамических изменений в системе сексуально-эротических ценностей на современные подходы полового воспитания.

Ключевые слова: *половое воспитание, половая роль, семейные отношения, сексуальное поведение.*

The paper is dedicated to a theoretical investigation of youth (teenager) training (preparation) for family life. The influence of dynamic perturbations in sexual erotic values on the modern sexual education is considered.

Key words: *sexual education, sexual role, family relationship, sexual behavior.*

Залежність культури міжстатевих стосунків від комплексу культурних чинників, морально-етичних вимог, соціального ладу та політики, притаманних будь-якій історичній формації, призводить як до лібералізації, так і до жорсткого обмеження міжстатевих стосунків. Закономірним є те, що системи статевих культур різних суспільств відрізняються і перебувають у постійному розвитку. Це дозволяє розглянути питання про цілеспрямований вплив на процес виховання культури міжстатевих стосунків вимог сьогодення, котрі диктуються історичним та суспільним розвитком.